

Torah Studies

Likkutei Sichos
Volume 10 | Vayechi

Translation of Torah Studies
published and copyright by
Kehot Publication Society

תרגום מתוך: Torah Studies, Vayechi

בפרשתנו מסופר שיעקב כינס סביבו את בניו פעמיים כדי להשמיע להם את ברכתיו ואת נבואותיו לפני מותו. חז"ל מסיקים שהיו אלה שני אירועים נפרדים, אף שהתרחשו בסמיכות זה לזה. את שאמר להם יעקב בפעם השנייה, מפורש בהמשך הפסוקים. אולם, בכל הנוגע למה שהתרחש בפעם הראשונה – אין התורה מפרטת. הרבי דן בהסבר של חז"ל למאורע זה, לפיו ביקש יעקב לגלות לבניו את "קץ הימים", ומסיים בחקירה באשר למשמעות "קץ הימים" עבורנו, בימינו אנו.

1. מה יעקב לא אמר

"ויקרא יעקב אל בניו ויאמר היאספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים".¹ חז"ל מעירים² על פסוק זה ש"ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה (ההשראה האלוקית שהעניקה לו את כוחו הנבואי)". אולם מה מכריח את חז"ל לפרש כך? על פניו, הבנת הפסוק בדרך הפשט היא שיעקב מתייחס בדבריו לברכות שהוא עומד להעניק לבניו, אלה המוזכרות בהמשך הפסוקים.

¹ בראשית מט, א.

² פסחים נו, א.

כמה פרשנים מסבירים שחז"ל הסיקו את פירושם מהמילים "אחרית הימים" המופיעות בפסוק, אשר מתייחסות במקומות נוספים במקרא³ אל "קץ הימים".

אולם, קשה לקבל הסבר זה.

ראשית, משום שלא תמיד מתפרש הביטוי "אחרית הימים" במשמעות זו. למשל, כאשר בלעם אומר לבלק,⁴ "לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים", מפרש רש"י⁵ שהכוונה כאן היא לתקופתו של דוד המלך.

שנית, גם אם נניח שיעקב אכן ביקש לדבר על "קץ הימים", מהו ההכרח להסביר שביקש "לגלות" לבניו את מועד הקץ? נראה מתאים יותר לפשוטו של מקרא להסביר שהוא בסך הכל ביקש לספר להם מה שיקרה אז – כפי שהוא אכן עושה⁶ בהמשך הפרק.

ועוד, אפילו אם נקבל את פירוש חז"ל, הרי זה בוודאי לא תואם את פשט הכתוב. למרות זאת רש"י עצמו מצטטו, והרי ידוע הכלל היסודי של רש"י בפירושו ש"אני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא".

2. שתי הפגישות

הביאור הוא, כי נראה שיש כפילות בלשון הפסוק. תחילה אומר יעקב, "היאספו ואגידה לכם...", ואחר כך הוא שב ואומר,⁷ "היקבצו ושמעו...". מאחר שבתורה אין מילים מיותרות, בהכרח לומר שהיו שתי הזדמנויות נפרדות שבהן כינס יעקב את בניו. ההתכנסות השנייה מתוארת בהמשך הפרק. אולם הראשונה, נותרת בגדר תעלומה. מדוע לא נאמר לנו מה התכוון יעקב לומר, ומדוע לא אמר זאת בסוף? לכן מסבירים חז"ל ש"ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין", אך הדבר נמנע ממנו, מאחר ש"נסתלקה ממנו שכינה". ולכן הוא כינס אותם בפעם השנייה בלשון "היקבצו", מילה שאינה מתפרשת במשמעות של הכנה לקראת שמיעת דבר ה' (לעומת המילה "היאספו", שמבטאת התאחדות והכנה).

אולם, חסר משהו בביאור זה. נכון אמנם שלשון הפסוק מחייבת את ההבנה שיעקב כינס את בניו מתוך כוונה לגלות להם דבר מה, ושכפועל נמנע ממנו לגלותו; אולם, ייתכן שהמדובר בסך הכל על אודות מידע נוסף כל שהוא הקשור למה שיקרה להם בעתיד – ושמסיבה כזו או אחרת נמנע ממנו לגלות מידע זה. מה ההוכחה לכך שהוא ביקש לגלות את "קץ הימים"?

3. שלושה סוגי תקשורת

³ דברים ד, ל; ישעיה ב, ב; ירמיה כג, כ.

⁴ במדבר כד, יד.

⁵ במדבר כד, יז.

⁶ ראה רש"י, שם.

⁷ בראשית מט, ב.

להבנת העניין, נוכל להיעזר בהבחנה שעושה ספר הזהרה⁸ בין שלוש הלשונות: "דיבור", "אמירה" ו"הגדה". "דיבור" אינו יותר מאשר פעולה מילולית. "אמירה" נובעת מהלב. אולם "הגדה" היא ביטוי לקולה של הנשמה.

ההבדל ביניהם הוא: דיבור ואמירה מבטאים רובד חיצוני, שטחי של הנשמה, ולא את פנימיותה. הפה עשוי לעתים לדבר גם את מה שאינו מורגש בלב. אפילו אמירת הלב עלולה לעמוד בסתירה לרצונו האמיתי של האדם בנפשו פנימה. לפעמים, בלב, יכול יהודי לחשוך דברים שהתורה אוסרת. אולם, בעומק נקודת האמת הפנימית שלו הוא לעולם לא ירצה להיפרד מהרצון האלוקי.⁹ העין רואה, הלב חומד,¹⁰ אולם פנימיות הנפש לעולם אינה מסכימה לחטא ועוון.

"הגדה" לעומת זאת, נובעת מעומק הווייתו של האדם. גם בתורה, חלק ה"הגדה" (אגדה) מכיל את סודות פנימיות התורה. לכן אמרו חז"ל:¹¹ "רצונך להכיר את מי שאמר והיה העולם? למוד הגדה, שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם". הווי אומר, באמצעות חלק זה של התורה המכונה "הגדה", מכירים את פנימיותו של ה'.

4. הסתלקות השכינה

אולם, מדוע התעקשו חז"ל שהשכינה הסתלקה מיעקב כשביקש "להגיד" את הקץ? למה לא הסבירו שפשוט "נעלם ממנו קץ הימים"? ובמיוחד לאור העובדה שמיד אחר כך, בברכותיו לבניו, מזכיר יעקב דברי נבואה רבים, המוכיחים שהשכינה עדיין שרתה עליו.

הסיבה לכך היא שיעקב ביקש לגלות לבניו את "קץ הימים" מתוך הנחה כי לאחר שהם התאחדו ו"התאספו" (במובן העמוק ביותר, מתוך הכנה ראויה לקראת גילוי זה), הם אכן יהיו מסוגלים וראויים לחשיפה מעין זו. אולם, מתברר שיעקב טעה בהערכתו; הם לא יכלו לקלוט גילוי שכינה זה: השכינה לא הייתה יכולה לשרות בקרבם.¹² ולכן היא הסתלקה; לא מיעקב, שעדיין יכול היה לחזות את "קץ הימים" ולהתנבא – אלא מהניסיון שלו "להגיד" ולגלות אותה לבניו.

אך למרות זאת, אומרים חז"ל שהשכינה הסתלקה "ממנו", מיעקב. זאת משום שהעובדה שבניו לא היו מסוגלים וראויים להכיל בקרבם את גילוי השכינה גרמה לירידה בדרגתו של יעקב עצמו.¹³

⁸ חלק א, רלד, ב.

⁹ ראה רמב"ם, הלכות גירושין ב, כ, המסביר מדוע ייתכן מצב שבו בית דין עשוי לחייב בעל לתת גט לאשתו בכפייה. האמנם יכולה הסכמה מתוך כפייה להיחשב כהסכמה? מסביר הרמב"ם: כפיית אדם לקיים דבר שהוא מחוייב בו מכוח ציווי התורה, אינה באמת כפייה. הכפייה היא רק כאשר האדם מסרב לתת גט, ואז יצרו הרע הוא שכופה אותו לנהוג בניגוד לרצונו האמיתי.

¹⁰ רש"י טו, לט, על פי במדבר רבה י, ב.

¹¹ ספרי על דברים יא, כב. שולחן ערוך הרב, הלכות תלמוד תורה ב, ב.

¹² הביטוי "שכינה" מתייחס לאותה דרגה באלוקות השורה ו"שוכנת" בגלוי (תניא, לקוטי אמרים, פרק מא).

¹³ כשם שחלה ירידה בגדולתו של משה כתוצאה מחטא העגל (ברכות לב, א; רש"י, שמות לב, ז).

אלא שלפי זה יש לשאול: מדוע הסתלקה השכינה מיעקב רק בשעה ש"ביקש... לגלות לבניו קץ הימין"? הרי בניו לא השתנו אז, אלא היו כך גם קודם לכן. אם היה פגם כל שהוא ביעקב בגלל בניו, הרי פגם זה היה קיים לכאורה גם קודם. לא אירע איזה שינוי פתאומי שיכול היה להסביר מדוע השכינה שהייתה עמו עד אז הסתלקה בדיוק באותו רגע. התשובה לכך היא שאמנם גם קודם לכן לא היו בניו ראויים מצדם לגילוי שביקש יעקב "להגיד" להם, אך כל עוד הוא לא היה מעורב עמם ובמצבם, הוא לא הושפע מכך. רק כאשר נוצרה שייכות וקרבה בינו לביןם, נגע מצבם גם בו והשכינה שביקש לגלות להם הסתלקה.⁴¹

5. תקופתנו וקץ הימים

התורה היא נצחית. דבריה מכוונים לכל אחד ואחת מבני ישראל, ולכן תוכנם נוגע לכל אחד ואחת. ההשפעה המתמשכת מפעולותיו של יעקב היא כדלהלן: באומרו, "היאספו (התאחדו) ואגידה לכם" העניק יעקב לבניו ולצאצאיהם אחריהם עד "קץ הימים" את הכוח להגיע באמצעות עבודתם לגילוי של אותו קץ, אם כי בדרך "מקיף", דהיינו לא באופן שבו הם יכולים להכיל ולהפנים אותו בשלימותו.

יש לכך השלכה חשובה. מי שמתבונן במצב העולם עלול לטעון: איך ייתכן שבתקופתנו אנו, ובדור יתום זה, נהיה מוכנים לקבלת הגילוי של הגאולה העתידה, גילוי שאפילו דורות נעלים בהרבה לא היו ראויים לו? כנגד טענה זו, מדגישה התורה כי על ידי בקשתו של יעקב לחשוף גילוי זה לבניו ניתן הכוח לכל יהודי, בכל עת – אפילו כאשר, כבדורנו זה, "מסתלקת ממנו שכינה" והיא מסתרת תחת מעטה של חושך כפול ומכופל – לזכות כהרף עין "לגלות את הקץ", בגאולה האמיתית והשלמה.

אכן, עצם העובדה שאנו חשים בתקופתנו שאיננו ראויים לגאולה, משמשת הוכחה עד כמה היא קרובה; שכן חז"ל אומרים:⁵¹ "משיח בא בהיסח הדעת". דווקא דור כשלנו, שאינו מסוגל להעלות על הדעת אפשרות של גאולה, מהווה ראייה לסתור וסימן מובהק לכך שהגאולה קרובה מאי פעם.

אין פירושו של דבר שאמנם ראוי שנתייאש מהגאולה כדי להבטיח שביאת המשיח תגיע "בהיסח הדעת". אדרבה, מיסודות האמונה היהודית הוא ש"אחכה לו בכל יום שיבוא".⁶¹ אלא, משמעות הדבר היא שמבלי הבט על כך שאיננו מסוגלים לתפוס

¹⁴ כשם שכבדו ידיו של משה ולא היה מסוגל לשאת את הלוחות רק אחרי שירד מההר, קרב אל המחנה וראה "את העגל והמחולות" (שמות לב, יט. ראה תלמוד ירושלמי, תענית ד, ה), אף שעוד בהיותו בהר כבר הודיע לו ה' שהם חטאו (שמות לב, ז. ראה ברכות לב, א).

¹⁵ סנהדרין צז, א.

¹⁶ רמב"ם, העיקר הי"ב מי"ג עיקרי האמונה.

זאת בהבנתנו, יש בנו אמונה שהיא מעבר לציפיות הרציונליות. אמונה זו כשלעצמה היא שתחיש במהרה בימינו את "קץ הימים".

(מקור: לקוטי שיחות, כרך י, עמ' 167-172)

עובד על ידי הרב יונתן זאקס ז"ל, מתורתו של הרבי מליובאוויטש.